

Năm 1985 giới hâm mộ nghệ thuật và đồ cổ thế giới giật mình khi nghe tin hãng đồ giá Christie's ở New York bán chiếc đèn kính màu Magnolia (Hoa Mận lan) với giá cao chót vót là 528.000 US\$.

Đây là chiếc đèn có chao hình vòm được ghép bằng 1260 miếng kính màu, hoà sắc đều đặn, do hãng Tiffany sản xuất 1905. Sau đó 2 năm Christie's lại bán đồ giá chiếc đèn mang tên là Cobweb (Mạng nhện) và chiếc đèn Peony (Hoa Mận đỏ) do hãng Tiffany sản xuất thuộc bà sếp nổi danh Barbra Streisand, nhà ca sĩ nổi tiếng người Mỹ, với giá trên một triệu đô-la mới chiếc. Mười năm sau, hãng Christie's lại gây xôn xao giới chơi nghệ thuật kính màu khi bán chiếc đèn Lotus Bell (Hoa sen) do hãng Tiffany sản xuất năm 1910 với giá 2.807.500 đô-la. Liên đó, một chiếc đèn Hoa sen khác đã được chuyển nhượng cho một người Nhật tên danh với giá 'huyền thoại' là 4,6 triệu đô-la Mỹ. Sau đó ít lâu giá của những chiếc đèn này đã được đẩy lên một mức cao gấp vài lần. Và thế là những người hâm mộ các tác phẩm được làm từ kính màu cũng gây ra những kiện tụng những chiếc đèn Tiffany cũng càng tăng giá vùn vụt từng ngày, chóng mặt. Người phương Tây vốn yêu thích loại đèn có chao làm bằng kính màu Tiffany, mang tên người phát minh ra chúng, càng có lý do để yêu mến chúng một cách sốt sắng hơn.

Dòng đèn kính màu xuất phát từ Hoa Kỳ vào thập niên 80 thế kỷ 19, từ studio kính màu của họa sĩ kiêm nhà sáng chế Louis Comfort Tiffany ở New York. Bất chấp thành công của Tiffany, liên đó liên tiếp xuất hiện các hãng làm đèn như Duffner & Kimberlym, Bigelow & Kennard, John Morgan & Sons, Gorham, Hendel... những người đánh giá cao nghệ thuật và đồ cổ của chuồng nghệ thuật vốn là những chiếc đèn do hãng Tiffany thiết kế và làm ra. Trên các sàn đồ giá hiện nay những chiếc đèn giá của Tiffany Studio đắt gấp hàng chục, thậm chí hàng trăm lần so với những chiếc đèn giá do các hãng khác làm ra. Người sếp nổi danh trên thế giới chuyên về nghệ thuật sếp nổi danh những chiếc đèn giá của phiên bản thu nhỏ dòng Tiffany.

Đến những năm 90 thế kỷ XX những chiếc đèn Tiffany giá rẻ như đồ được đánh giá bằng quy mô sản phẩm và một số viên ngọc tàng thế giới, nhưng nổi bật là Mỹ, họ đã được gom vào tay một số nhà sếp nổi danh có tên tuổi. Một khác, do những chiếc đèn Tiffany giá quá đắt, có chiếc hôm nay trên giá hàng chục triệu đô la, nên người yêu thích đèn kính màu dù có tiền cũng ít có cơ hội để sở hữu những chiếc đèn kính màu của chính hãng Tiffany. Họ chỉ có thể sưu tập những chiếc đèn phiên bản được các nghệ nhân lão luyện ở Hoa Kỳ và một vài nước châu

Âu trở về làm ra theo đúng hàng và theo đúng công nghệ, khuôn mẫu của Tiffany Studio (Tiffnay Studio đóng cửa vào năm 1938 sau khi Louis Comfort Tiffany qua đời). Hiện nay trên thị trường có hàng nghìn nhà có khả năng làm ra những chiếc đèn Tiffany theo công nghệ của Tiffany Studio nhưng chỉ có đèn Tiffany thật là đẹp, tìm hiểu về nghệ thuật, phải chi tiết hơn nữa, đôi khi phải chờ vài năm để nghệ nhân tìm được kính thích hợp và để hoàn thành một chiếc chao đèn. Vì vậy, tuy chỉ là những chiếc đèn phiên bản nhưng chúng cũng rất hiếm hoi, không bao giờ có để bày bán trên thị trường. Có những chiếc chao đèn Tiffany phiên bản đẹp khi đem bán thì các sản phẩm giá, đã được giới thiệu đón nhận và sẵn sàng mua với giá cao gấp hàng chục lần không kém nhiều so với những chiếc đèn của Tiffany Studio. Khác với các dòng nghệ thuật khác, nghệ thuật của Tiffany, không phải vì giá trị của những chiếc đèn này, mà cái chính dù là đèn phiên bản nhưng chúng đều là những tác phẩm nghệ thuật siêu đẳng, không dễ làm, không thể bắt chước, thậm chí để nhìn những chiếc đèn gốc, đều có công dụng chiếu sáng và cho ta thấy ánh sáng huyền ảo đến mê hồn.

Với cửa hàng, sẵn sàng đèn Tiffany được bán ở quê hương nguyên vẹn đến nay còn lại không nhiều và đều đã có chủ. Do vậy, thỉnh thoảng người mua được đó xuất hiện một vài chiếc đèn Tiffany được công bố là đèn gốc thì đều gây sự ngạc nhiên, tò mò và hoài nghi cho những người mua biết về đèn Tiffany. Tuy nhiên những chiếc đèn Tiffany của nghệ thuật cũng chỉ khoảng trên dưới 100 năm, do đó để xác định đâu là những chiếc do chính hãng Tiffany Studio làm ra quả không đơn giản một chút nào. Rất may mắn là do tính chất quý giá của những chiếc đèn Tiffany nên hầu hết chúng đều có lại lịch sử, sách vở, ảnh chụp và giấy tờ khi mua bán. Có nhiều chiếc đèn đã ghi nhận được của chúng với những người có tên tuổi, có vai trò xã hội. Bởi vậy, ngoài việc đưa ra trên các sản phẩm do chính hãng Tiffany được làm, các hãng đều giá theo đúng theo đúng lịch sử của những chiếc đèn để xác định 'thân phận' của chúng. Hàng năm hãng đều giá Christie's đã tham dự không ít những chiếc đèn Tiffany phiên bản có để tình yêu đến một khó phân biệt được chúng là đèn thật hay đèn giả. Điều đáng nói là sau khi được trưng bày cho chúng, những chiếc đèn giả này thường bị hành trình đến tay những người buôn đèn mới hoặc các nhà sưu tập sẵn lòng những thiêu kinh nghiệm với cái giá của hàng trăm triệu cùng chúng lại được giới thiệu Christie's để tham dự. Christie's New York cho biết có chiếc đèn đã quay đi quay lại Christie's trong một năm đến... 8 lần! Mọi chuyện giao du như thế chỉ nhân của những chiếc đèn gốc mác "Tiffany Studio" giá đó lại thì kém hàng chục ngàn đô la để bán, với chuyên và thuê Christie's tham dự.

Để đánh giá một chiếc đèn Tiffany người ta phải dựa vào nhiều yếu tố, trong đó những chiếc đèn màu và chân đèn được coi là hai yếu tố quan trọng. Sinh thời Louis Comfort Tiffany đã phát minh khoảng 300 loại kính màu, khác nhau về tông màu, về cách chuyển hóa màu sắc, về độ trong suốt, để khúc xạ ánh sáng nhiều hay ít, về sắc khác biệt trên bề mặt (nhấn, sần hay nhẵn bóng)... Khác với kính màu trên các bức tranh kính nhà thờ xưa này với những viên lên đó một loạt sần để biệt, trong suốt, sau đó được nung nhả để tạo thành lớp

men màu trên bề mặt của kính, kính màu của Tiffany là một quá trình tinh luyện silicat với những khoáng chất khác nhau để tạo thành màu sắc khác nhau. Các hiện tượng của kính màu Tiffany không phải là một bề mặt mà nằm bên trong kính do đó nó có khả năng biến đổi màu sắc, để sáng thì thu hút vào góc nhìn hoặc góc khúc xạ ánh sáng. Có một số màu để biến đổi và sự đổi màu vàng hoặc một số chất quý hiếm để chế tạo. Sau khi đã luyện các loại kính màu tinh khiết một lần nữa pha trộn các loại kính màu đó với nhau thì nhiệt độ nóng chảy để thu được các hiện tượng với màu sắc. Thông thường nghệ nhân chuyên hoá cho một hoặc vài ba loại kính màu mà thôi. Một tấm kính sau khi được bàn tay nghệ nhân tạo ra được xem đáng được coi là tác phẩm nghệ thuật. Những nghệ nhân làm đèn sử dụng các khoáng chất hoá màu sắc của những khoáng chất trong một phù hợp của kính để làm nên những chiếc đèn chao đèn. Công đoạn pha trộn màu sắc hoàn toàn phải theo những tỉ lệ chính xác và bằng kinh nghiệm đúc kết được từ thời cổ đại, do đó nghệ thuật tạo kính màu nghệ thuật nay đang rơi vào tình trạng bế tắc tuyệt đối (vì ngày càng có ít người đi theo nghề này). Bởi vậy rất nhiều loại kính mà Tiffany làm ra cách đây 100 năm nay không còn trên thị trường và cũng không thể làm lại được. Những loại kính màu sơn xuất hiện bằng công nghệ hiện đại không thể thay thế cho những chiếc đèn kính màu có giá trị. Những loại kính nghệ thuật làm bằng tay hôm nay cũng không thể bắt chước được những mẫu kính tinh tế được làm từ thời Tiffany. Bởi vậy những tấm kính màu của thời Tiffany còn lại hiện nay được các nghệ nhân làm đèn và những người sưu tập kính màu gìn giữ như báu vật. Có những tấm kính màu đã được bán với giá hoặc được chuyển nhượng với giá tương đương những miếng ngọc.

Tuy không quan trọng bằng chao đèn, chân đèn Tiffany cũng là một lĩnh vực đáng nói. Một chiếc chao đèn Tiffany chủ yếu phù hợp với một hoặc vài loại chân đèn do chính Tiffany Studio chế tác ra. Tất cả chân đèn Tiffany đều mang dáng vẻ của phong cách dòng nghệ thuật Tân hiện đại (Art Nouveau), đầy tính sáng tạo để tạo ra những tác phẩm nghệ thuật. Tiffany đã sáng tác khoảng 100 loại chân đèn khác nhau, trên 90% được đúc bằng đồng, số còn lại kết hợp giữa đồng và gốm sứ hoặc thủy tinh. Tất cả chất liệu làm từ đồng đều được Tiffany hoàn thiện bằng một lớp phủ rất đẹp những mang màu thời gian như một kết quả của patina của riêng ông. Các chân đèn phiên bản hiện nay, dù có giá trị nhưng màu sắc của lớp patina do Tiffany làm ra. Đó cũng là một sự phân biệt được chân đèn thật và chân đèn phiên bản. Hiện nay những thợ nghệ thuật vẫn bán với giá những chiếc chân đèn Tiffany có giá trị lên đến hàng chục nghìn đô la. Năm 2007 chiếc chân đèn có tên Flask kết hợp giữa đồng và thủy tinh, cao 47cm, đã được khai giá trên sàn Ebay là 17.000 US\$, sau 9 ngày nó đã được mua với giá 81.000 US\$. Năm 2008 chiếc chân đèn kiểu dáng chiếc đèn Trung Hoa (Chinese Urn) được chuyển nhượng với giá 97.000 US\$.

Mặc dù hiện nay những thợ nghệ thuật vẫn xuất hiện những chiếc đèn Tiffany gốc được phát hiện ở đâu đó và được chuyển nhượng với các sàn đấu giá như Sotheby, Christie's, JameD.Julia với giá hàng triệu đô la, những một số người vẫn hoài nghi về xuất xứ của chúng. Một số người cho rằng đó chỉ là những chiếc đèn phiên bản hoàn hảo. Chiếc đèn Elaborate Peony (Hoa mẫu đơn) chao có đường kính 56cm ghép từ 1038 miếng kính màu, tuy không đẹp

Hiện nay, những chiếc đèn bán tại Christie's trong phiên đấu giá ngày 8-12-2009 là 1.538.500 US\$ đã gây ra không ít nghi ngờ, tranh luận trong giới sưu tập đèn là một ví dụ.

Việt Nam từ lâu cũng đã có một vài người quan tâm và sưu tập dòng đèn kính màu Tiffany những thú chơi đó chưa phổ biến. Thay vào đó đa số mọi người chỉ mua những chiếc đèn kính màu loè loẹt “made in China” mua ở những hàng loẹt và thiết kế rất ấu trĩ cho các sảnh đèn Tiffany. Tuy vậy những chiếc đèn giá làm từ loại kính công nghiệp này cũng không rẻ một chút nào, có những chiếc đèn bán ra cả chục triệu đồng. Còn những chiếc đèn Tiffany phiên bản và đèn thật Việt Nam cũng có những chiếc giá sưu tập đèn quốc tế đánh giá đặt vào loại hàng đấu. Hy vọng sau một thời gian nữa thú chơi đèn Tiffany sẽ trở thành phổ biến hơn nữa và những chiếc đèn Tiffany đẹp sẽ được dịp sáng lên các gia đình Việt Nam, làm phong phú thêm thú chơi đồ nghệ thuật của người Việt Nam.

Khánh Linh

